

حوليات آداب عين شمس المجلد ٤٦ (عدد يوليو - سبتمبر ٢٠١٨)

<http://www.aafu.journals.ekb.eg>

(دورية علمية محكمة)

كلية الآداب

جامعة عين شمس

الواقعية في الأدب العبري الحيث (نماذج مختارة)

مجيد عبود رحيمه

المستخلص

الواقعية في مجال الأدب تعني الميل أو التطلع الى وصف الحياة بجوانبها كافة بمنتهى الامانة. وهي ليس اسلوباً محدداً بتعريف واحد، فمنهم من يعرفها على انها اسلوب لوصف الواقع كما هو. وقد ظهرت هذه المدرسة في الأدب العبري الحديث نتيجة لتأثير الأدب العبري في الأدب الاخرى، وهذه الدراسة هي محاولة لتسليط الضوء على موضوع رئيسي وهام في حياة اليهود. (الواقعية في الادب العبري الحديث)، يتضمن قصتين واقعيين لأدباء من رواد الادب العبري الحديث امثال: "يوسف حبيب برنر، شالوم عليخيم" لقد كان هؤلاء الادباء بتباين ميولهم، واختلاف بيئتهم، وتعدد نزعاتهم - نماذج دالة على وجود الواقعية في قصصهم.

يتضمن هذا البحث مقدمة، تناولت فيها لمحة مكثفة عن الواقعية وعلاقتها بالأداب الاخرى، وأبرز الادباء الواقعيين في الادب العبري الحديث وأعقب هذه المقدمة نبذة عن حياة الكتاب في بحثنا هذا، ومن ثم موضوع البحث الذي اشتمل على قصتين واقعيين. وتأتي في نهاية البحث الاستنتاجات التي توصلت اليها من خلال دراستي لهذه القصتين.

"הריאליזם בספרות העברית החדשה"

מרצה עוזר, מג' ייד עבוד רחיימה
אוניברסיטת בגדאד / פקולטת השפות
מחלקת השפה העברית
פרק א':

הקדמה :

ריאליזם – זרם ספרותי שנוצר כתגובה לאסכולה הרומנטית. משמעות השם בלטינית – ממשות יצירות ריאליסטיות החלו להיכתב מסוף המאה ה-19. בתחילה בצרפת, ברוסיה, באנגליה ובגרמניה. (אבן שושן, אברהם, המלון המרוכז הוצאת קריית ספר, ירושלים, 1972, עמ' 637).

הריאליזם בספרות, הוא סגנון ספרותי שמרכזו על תיאור החיים המציאותיים של דברים שליליים או חיוביים כמו שהם. (אבן שושן, אברהם, המלון העברי המרכז, קריית ספרים, ירושלים 1972 עמ' 673) גם הריאליזם הוא נטייה או שאיפה לתאר את החיים לכל צדדיהם בנאמנות גדולה עד כמה שאפשר. (שאנן, אברהם, מלון הספרות החדשה העברית והכללית, יבנה תל – אביב, 1978, עמ' 1076).

מאפייני הריאליזם שימוש בטכניקת המטונימיה היוצר אינו חלק מהטקס, הוא מתאר את הגיבור על רקע החברה. הריאליזם שואף לתאר את הצדדים המכוערים בחברה, את השכבות העליבות שימוש בלשון יום יומית, לעיתים בשפה נמוכה ובסלנג כדי לתאר בדיוקנות ובנאמנות את המציאות. (אבן שושן, אברהם, המלון המרוכז, שם, עמ' 637) יש סוגים רבים של הריאליזם, למשל הריאליזם הביקורתי, הריאליזם האידיאלי האירוני, הריאליזם הנפשי וכדומה. (كرانت, ويمن, موسوعة المصطلح النقدي، الواقعية، العراق، 1980، ص 12).

חשיבות המחקר :

חשיבות המחקר נובעת מעצם העיסוק באסכולה זו, ולחקור במאפיינה בספרות והשתקפותה ולגלות את השפעת הטקסטים הריאליסטיים על יצירות הסופרים העבריים. החשיבות המדעית המרכזית של המחקר היא בהוספת נדבך למחקרים הרבים שנעשו בתחום הספרות העברית החדשה.

מטרות המחקר:

סיפורים (מסביב לנקודה) של ברנר וסיפור (דרשה של בר מצוה) של שלום עליכם, סיפורים אלה קמים באופן גדול מאד, על הנרטיביות שמציגה באמצעותה מה שרוצה למסור לקורא בספונטניות גדולה, אל רואים בה מלאכותיות ביטוי או מילה מיותרת או משפט אפשר לעבור עליו. משום שהם יוצרים בשדה זה ויודעים כל מילה צריך להיות בעלת התקשרות הדוקה בהקשר ובנושא ותהיה גם מתאימה להם. בעבודת מחקר זו, שפכתי את האור על הריאליזם ועל מאפייניו בספרות, וגם על סימניו בדיוק בתיאור המציאות של החברה. המטרה של העיון הזה לדון באסכולה שחדרה אל הספרות העברית, ועודה ממשיכה גם היום הזה. להציג את דוגמאות מהריאליזם של גדול סופרי הספרות העברית.

השיטה :

העיון הזה השתמשתי בשיטה האנאליטית לקורא את הטקסטים ולהגיע למטרות ומגמות הסופרים.

גבולות המחקר:

גבולות המחקר הזה מוגבלים לחקר של הטקסטים הבאים :
סיפור (מסביב לנקודה) של ברנר וסיפור (דרשה של בר מצוה) של שלום עליכם.

הריאליזם בספרות העברית :

ראשון המשוררים שכתב יצירות ריאליסטיות בעברית הוא (יהודה ליב גורדון) יל"ג כתב יצירות העוסקות בחיי גיבורים מתקופתו. ביצירתו הידועה (קוצו של יוד) ישנם יסודות ריאליסטים מובהקים. יל"ג כתב על גיבורים דמויי מציאות. הוא משתמש ברצף פעלים מחיי היום יום כדי להבהיר את תמציות חייה של האישה העבריייה: תהרי - תלדי - תנקי תבשלי ובלי עת תבלי "....תלמידו של יל"ג בתחום זה הוא טשרניחובסקי. יצירותיו "ויהי בוקר ויהי ערב" היא יצירה ריאליסטית. טשרניחובסקי מתאר בלשון פלסטית לפרטי פרטים את תליית החתול בבית הכלא. (אבן יוסף נציני הריאליזם בספרות העברית. כרך 1, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים, 1972, עמ'13).

הספרות העברית בכלל הייתה מחקה את הספרות האירופית, בשנות ה 50 וה 60 של המאה ה 19 בא חילוף ההשפעות הספרותיות החיצוניות על סופרי ישראל, שקדם לכן כמו אנו זוכרים היו מושפעים מהספרות הגרמנית והצרפתית, אך בזמן ההוא גברה השפעת הספרות הרוסית עליהם, השפעה זו הסתעפה משנות הששים של המאה ה 19 ועד שנות העשרים של המאה ה 20 בספרות העברית, ונתגלה בגליציה וברוסיה בתסיסות רפורמציות דתיות בהטפת לפוזיטיביזם ובנצנוצי הסוציאליזם העברי בתקומת עיתונות וספרות מדעית בעברית ובהופעת בקורת הספרות ריאליסטית קיצונית תנועת התיקונים הדתיים בישראל קמה לראשונה במערב אירופה והתגשמה שם במהירות יתירה בכוח גורמים אמנציפציוניים טמיעתיים, הרפורמה פתחה כידוע ביופי סדר עבודת האלוהים בבית הכנסת מתוך רצון של הסתגלות אל "הטעם בטוב של הסביבה הנוכרייה, (קורצוויל, ברוך ספרותינו החדשה המשיך או מהפיכה, הוצאת שוקן, תל אביב, 1971, עמ'24-29.

ואילו מבקרי הספרות העולמים והיסטוריונים חושבים ש "גוגול" הוא אבי *הסיפור הקצר המודרני, בכלל הופעותיו ובהיותו החזיר את הסיפור הקצר אל העם ועשה אותו דבוק בארץ ובמציאות. (النساج، سيد حامد. القصة القصيرة. القاهرة، دار المعارف، 1977، ص ٦) מנדלי נחשב מחלוצי הזרם הריאליסטי בספרות העברית, הוא מהדורשים ההתחייבות האומנותית בדבורה. (عوف، عبد الرحمن علي. تاريخ الادب العبري. القاهرة، 1985. ص 200)

*הסיפור הקצר הוא צורה מצורות הסיפור, מסתמן בקצור, ואפשר שנראה סוג זה מהסיפורים בכתבי הקודש, ובסיפורי ימי הביניים הידועים בשם "ג'סטאורומאנורם"

(سهير، محمود، زكي نجيب. الموسوعة العربية الميسرة. القاهرة، دار العلم، ١٩٦٥، ص ١٩٤). הסיפור הקצר הופיע בספרות העברית כמו בספרויות אחרות מאחר שזכו הסיפורים הקצרים של ברנר שטיטר בהתעניינות במחצה השנייה של המאה תשע עשרה ,אז פורסם קובץ הסיפורים שלו. (וורסס ,שמואל .על מצב המחקר (על מחקר ספרות ההשכלה בימינו) 1985. עמ' 33.)

הסופרים הריאליסטיים בספרות העברית החדשה רבים מהם יוסף שמואל עגנון ,שמחה בן ציון ,חיים הזז ,דליה רביקוביץ ,ואמנון שמוש ואחרים .חלק מהיסטוריוני הספרות האירופית רואים שהסופר האיטלקי "ג'ובני בוקצ'יו " נחשב המספר הקדום ביותר לסיפור הקצר בספרו המפורסם "הדיקאמירון",הם מחזירים בכך הופעתו אל המאה ארבע עשרה.(דואר, פואד. في القصة القصيرة. القاهرة، مركز كتب الشرق الاوسط، ١٩٦٦، ص ٩).

חלק מהיסטוריוני הספרות האירופית רואים שהסופר האיטלקי "ג'ובני בוקצ'יו נחשב המחבר הקדום ביותר לסיפור הקצר בספרו המפורסם "הדיקאמירון",הם מחזירים בכך הופעתו אל המאה ארבע עשרה. (דואר, פואד. في القصة القصيرة. المصدر السابق، ص ٩) הסיפור הקצר הופיע בספרות העברית כמו בספרויות אחרות ,מאחר שזכו הסיפורים הקצרים של ברנר שטיטר בהתעניינות במחצה השנייה של המאה תשע עשרה ,אז פורסם קובץ הסיפורים שלו. (וורסס ,שמואל .על מצב המחקר (על מחקר ספרות ההשכלה בימינו) 1985. עמ' 33.)

עם הריאליזם, נמנים רוב סופרי המהלך החדש שנזכר אותו בסעיף הנטורליזם בספרות העברית ,סופרים אלה שמיזגו בין הריאליזם והנטורליזם בסיפוריהם מהם אנו זוכרים (ראובן בריניין ,בין אביגדור והסופרים שהשתתפו עמו בספרי האגורה ,יצחק גוידא בסיפורו "העגונה" עזרא גולדין בסיפורו "שכול ואלמון",וגם י .ח. שחביר את הקומדיה השורר בביתו" ,ובאותו דרך גם אנו זוכרים את א'. ז'. רבינוביץ).

(عزيز، ايمان لفتة. الواقعية في القصة العبرية القصيرة. بغداد - كلية اللغات، رسالة ماجستير غير منشورة، ٢٠٠٦، ص ٥٦).

והסופר שכתב סיפורים ריאליסטיים יותר מבני דורו היה (מ' סמילנסקי 1874 – 1944) הוא כתב ותאר את חיי היהודים ועלייתם לפלסטין ,אשר ברש (1889 – 1952) גיבור הסיפור הריאליסטי בנוסח האירופי המודרני ,בתיאורו הריאליסטיים הוא מגלה יחס אוהד ורגשי להווי המתואר על ידו .ביצירותיו בולטת האידיאה ,וגישתו לבעיות החיים היא אופטימית ביסודה, חיים הזז(1897 – 1973) המציין בסיפוריו הריאליסטיים בנימה סטירית ,גם היודה בורלא (1887 – 1969) כתב סיפורים ריאליסטיים על החיים של היהודים דבורה ברון (1887 – 1956) נחשבה אמנה הסופרת הריאליסטית .....וכו.

(קשת ,ישורון. אמידות (הערכות בקרתיות) הוצאת אגודת "שלם",ירושלים 1970 ,עמ' 42)

פרק ב'

הסגנון הריאליסטי בסיפור (דרשה של בר מצוה) של שלום עליכם:

אתחיל את נושא המחקר בסיפור (דרשה של בר מצוה) של שלום עליכם היא סיפור נכתב ב - 1909. הסיפור מתייחס לזיכרון מזיכרונות ילדות המספר שלום עליכם, גם כן משרה המספר על סיפורו ממד ריאליסטי ביותר, הוא מתכוון לתאר את יום חגיגת הבר מצוה בבית נחום רבינוביץ .

((חג גדול ונהדר היה היום ההוא יום חגיגת הבר - מצוה בבית נחום רבינוביץ בעבודת החג הזה ובהכנתו עסקו ידיים הרבה והמנצחת על כל העבודה הייתה האם הזקנה מינדי שלבשה ביום ההוא את בגדי יום טוב החמודים אשר אתה בארגז וחבשה לראשה את הצניף היקר אשר לה ונהגה ממשלתה ביד רמה, כשליט עליון שהכל מצווים ועומדים לעשות פקודתו)). (מנצורה, מנחם, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים כרך ראשון, הוצאת "כתב", ניו - יורק, 1971, עמ' 208).

כנראה המספר מתאר את הזמן והמקום ביום חגיגת הבר - מצוה, כדי להוסיף ממד ריאליסטי על אירועי הסיפור. הזמן הוא המבנה שעליו נבנה הרומן וכן הסיפור. המקום הוא אמצעי תקשורת בין היוצר והקורא דרך התמונה האמנותית והמיוצרת על ידי היוצר. (גאסטון, באשלאר. جماليات المكان. ترجمة غالب هلسة، دار الجاحظ للنشر، وزارة الثقافة والاعلام، بغداد، ط ١، ١٩٨٠، ص ٤٥)

שלום עליכם (1859 - 1916), כינויו הספרותי של שלום רבינוביץ', סופר יידיש והומוריסטן יליד אוקראינה. מגדולי הסופרים שקמו לתרבות היהודית. בכתיבתו הנציח את צביונה של העיירה היהודית במזרח אירופה של המאה ה-19. גיבוריו המפורסמים, מנחם מנדל וטוביה החולב, הפכו ברבות השנים לייצוגים המזוהים ביותר עם דמות היהודי בגולה. (שאנן, אברהם, מלון הספרות החדשה העברית והכללית, הוצאת "יבנה", תל אביב, 1978, עמ' 834 - 835).

ב-1907 הגיע לארה"ב אך לא הכה בה שורשים, ובאותה שנה שב לאירופה ועשה עוד סיבוב הופעות לפרנסתו. ב-1908 חלה בשחפת והיה מרותק למיטתו במשך שנה תמימה. באותה העת חיבר את "סיפורי מוטל בן פייסי החזן" וכמה רומנים נוספים. (יעקב פבזנר, האנציקלופדיה היהודית, ירושלים, הוצאת ראובן מס, 1970, עמ' 386).

בשנת 1909 אורגנו נשפים לכבוד מחצית היובל של פעילותו הספרותית של שלום עליכם. בכסף שהצטבר מהנשפים נפדו מידי המו"לים הזכויות על יצירותיו, ובא הקץ למצוקתו הכלכלית. באותה שנה החל לפרסם מהדורה חדשה של כל כתביו, בהוצאת "פראגרעס" שבורשה. כשפרצה מלחמת העולם הראשונה היה שלום עליכם בגרמניה, ומשם נמלט לדנמרק ואח"כ היגר לארה"ב. בארה"ב כתב מחזות רבים על חייהם של המהגרים היהודים, בהם "דאס גרויסע געווינס". כמו כן כתב את האוטוביוגרפיה "פונעם יאריד" ("חיי אדם"; 2 חלקים). (מתן הרמוני, שלום עליכם,

תל אביב , הוצאת סל תרבות ארצי , 2009 , עמ' 25) . באותו זמן ניהל פרשת אהבים סוערת עם אולגה, בתו של בעל האחוזה, ומשנתגלה הדבר גורש משם בבושת פנים. רק ארבע שנים מאוחר יותר, הצליחו בני הזוג לממש את אהבתם ולהינשא (פ. לחובר . תולדות הספרות העברית החדשה . כרך 3, תל אביב , הוצאת דביר , 1965 , עמ' 32) .

לאחר מכן התקדמת משפחת הסופר (שלום עליך) לאחר התפילה, להזמין את כל בני משפחתו , הדודה חנה ושאר קרובי המשפחה, כמו גם את המורה, משה דוד. הסופר רצה להבליט את השאלה שהיהודים משתייכים למשפחה אחת , וצריך להתגבר על כל המחלקות שקורות ביניהם:

((לאחר התפילה התאספו ובאו כל בני – המשפחה : הדודה חנה ובניה , הדוד פני ובניו ושאר הקרובים והידידים. בין – הבאים , כמובן מאליו , היה אף המלמד רב משה – דוד לבוש קפוטת השבת הרחבה וכובע של פלוסין מדולדל , שניטל צבעו ממנו על ראשו)).

ראוי לציין, סיפורי שלום עליכם נשאבים מהחיים הממשיים והם ריאליסטיים לכן העיד שהוא כותב רק על סביבתו ,ועל האירוע הגדול ביותר בחייו של הסופר שלום עליכם, כשעלה על השולחן לפני הדרשה מתחיל לשקף את מצבו הנפשי של המספר בעצמו:

((והתלמיד, בר – המצווה הנפעם והנרגש ,כשעלה על השולחן ועמד מעמד לראשי המסובים וראה את עיניהם התלויות אליו ומחכות לאמרי- פיו ,כמעט נפל על פניו מגדל הפחד . עיניו חשכו ברכיו פקו, לשונו יבשה ודבקה אל חיכו וכל חושיו נתבלבלו . דומה היה כמהלך על גבי הקרח. עוד מעט יבקע הקרח מתחת רגליו –והוא וכל הקהל עמו ירדו תהומות)) נוסף על זאת ,היצירה הריאליסטית מתארת כניסיון ספרותית לתת השפעה ריאליסטית מתוך המספר מציג רגשותיו ותחושותיו פני חבריו אשר מתחילה התכוונו להצחיקו ברמיזות עיניים בסגנון ריאליסטי למשל :

((את כל המסובים ואת כל תנועותיהם ואת העוויות פניהם ראה בר- המצווה ואפילו את פני חבריו ראה – אלה הנערים הפוחזים אשר מתחילה נתכוונו להצחיקו ברמיזות עיניים ולהטותו מן הדרך ,ואחר כך עמדו כולם בלי –נוע , פוערים פיהם ,מחרישים ,ומשתאים ומקנאים בן))

סיפורי שלום עליכם מתקשרים בזיכרונות להם קשר עם אנשים פשוטים ידע אותם המספר וחי איתם לכן מצטיין תיאורו להם בדיוק ובריאליזם בגלל שהריאליזם הוא הנאמנות בייצור האירועים.

המספר בסיפור זה מציג לנו את התחנות והמאורעות שעברו עליו בשעת הבחינה הגדולה .בר המצווה כשעלה על השולחן , אחרי – כך שלום עליכם מעביר אותנו לציור ריאליסטי הופיע בו רב משה דוד נתעורר פתאום ונתרגש גבו הכפוף נתמתם ונתיישר גבות עיניו השחורות והעבותות נזדקפו ועיניו החזות... הסופרים הטובים ביותר הם הסופרים הריאליסטיים שמציירים את החיים כמו הם :

((הנה הגיעה השעה שעת הבחינה הגדולה. בר המצווה צריך היה לעלות על השולחן ולהתחיל בדרשתו - והמלמד רב משה דוד נתעורר פתאום ונתרגש גבו הכפוף נתמתם ונתיישר גבות עיניו השחורות והעבותות נזדקפו ועיניו החדות ננעצו ודבקו בפנו תלמידו בוחן ידו חתרה מאליה חתירה אחת באוויר מלמטה למעלה, כמקל זה ביד המנצח בנגינות - והאות ניתן לבר המצווה להתחיל בדרשה))

המספר השתמש במונולוג, כי הוא נחשב "מצעי להכניס את הקורא ישירות בלבו גם הוא מגלה לנו את המצב הפסיכולוגי שלו ובמיוחד כשעלה על השולחן:

((וכיוון שפתח בדרשה מיד פגה חרדת לבו ואימת - הצבור לא בעתתו עוד, מוחו נעשה צלול קולו הלך וחזק והוא גופו היה כהולך לבטח דרכו, כפוסע על - פני גשר של ברזל מרגע לרגע התלהב יותר, עד כי הרגשה חום נפלא בכל, אחריו, מין מתיקות נעימה, אשר כמוה לא הרגיש מעולם, והדרשה שטפה מפיו למישרים כשמן הטוב, השוטף מפי הצלחות....))

בקטע האחרון, הסופר מתאר את האושר של משפחתו באופן מדויק, אנו חושים אנו עומדים בפני תמונה חיה של מציאות באמצעות עליונותה של פניהם ומזילים דמעות של שמחה כאשר הוא זרק בתשלום של דרשה דתית מול הקהל, גם בסיפור זה מתאר המספר את רגשותיו ואת רגשותיו של אביו ואמו אסתר. אין ספק שהסגנון התיאורי מלווה את הסיפוריים הריאליסטיים.

(نصار حسني، صور دراسات في ادب القصة، مكتبة انجلو المصرية، مصر، 1977، ص 128)

((ראה בר - מצווה, הנה נתקלו עיניו בפני אביו הקורנים. ניכר היה, כי אין אדם מאושר בעולם יותר ממנו. קומתי נזקפה ראשו הורם, שפתיו נעו אחרי תנועות שפתיו של בנו הדורש, פניו הבהיקו ורחצו בעדנים ועיניו הציצו פעם על הקהל, פעם על אחיו פינו, פעם על הרב משה- דוד ופעם על אם בר - מצוה והאם, חיה- אסתר הקטנה. זו עמדה בענווה ובדרך - ארץ מהחוק, במקום ששאר הנשים עומדות חבושה במטפחה המשי של שבת, כולה נרגשה ונפעמה נאנחה. בחשאי, מפרכת את אצבעותיה בבית- אחת ושני אגלי דמעה, כשתי פנינים מזהירות ירדו מעל לחייה והתנוצצו באור השמש על פניה המאושרים)).

ראוי לציין, איננו מוצאים משורר עברי מודרני, שאין בשירים או בסיפורים אחרים משיריו הד לתרבותו היהודית המתבססת על מורשתו הדתית או התרבותית שלפעמים, המספר מפנה אליו בכוונה לעשות אותו מוטיב לעורר בני עמו.

פרק ג':

הסגנון הריאליסטי בסיפור (מסביב לנקודה) של ברנר :

אתחיל את נושא המחקר בסיפור (מסביב לנקודה) של ברנר. "מסביב לנקודה" סיפור נכתב ב - 1904 ופרסם ב "השלוחה", תורגם לידיית ורוסית. בספור זה ברנר קשור אל העירה היהודית וערכיה למרות שהוא בז להם ומנסה להינתק מהם .. הציונות והסוציאליזם, כשני פתרונות אפשריים לבעיית העירה והכלל היהודי, נבחנים על - ידיו כפתרונות אישיים לבעיותיו הוא, ערכי הציונות והמפכה והאושר

האישי משתלבים ומסתבכים זה בזה. (קורצווייל, ברנר, בין חזון לבין האבסורדי, שוקן, ירושלים ותל – אביב, 1973, עמ' 277).

סביב לנקודה נתן ברנר קודם כל את עצמו, הוא – הוא (בשם אברמזון) שנפשו נשרפה לחזון הציוני, ועם זה היה לא – ציוני, הוא שהיה ספרן תוסס והומה בעיר א, והוא שהתערב עם שונים מהפכנים צעירים, הוא הסופר העברי החדש, הכואב וקורא לשינוי ערכים והוא – האדם הפשוט, השונא צורות חיצוניות ריקות והמטיב לראות את הסובב בחיים בכלל ובחיי ישראל בפרט. אברמזון הוא בחור בשנות העשרים שלו שמחפש את דרכי בחיים ומתלהב לגבי יהדותו, ציוניותו ועוד דברים רבים ...

ברנר: נולד בעיירה נובה מליני שבאוקראינה (שהייתה חלק מן האימפריה הרוסית) למשפחה ענייה וילדותו עברה עליו בדלות קשה, (ברנר נולד למשפחת לובנוב. סבו, אב לשלושה בנים, שינה את שמות המשפחה של שנים מבניו לברנר ונרדוסקי). (מנצור, מנחים, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, כרך ראשון, כתב ניו יורק, 1971, עמ' 131).

בילדותו למד בחדר ובהיותו בן 14 החל ללמוד בישיבה, ב-1898 הצטרף "לבונד" תנועת הפועלים היהודית. בשנת 1900 התפרסם סיפורו הראשון, "פת לחם" בכתב העת "המליץ" בשנת 1902 גויס לצבא הרוסי ונשלח לאוריוול, עיר – פלך במרכז רוסיה בינתיים פרצה מלחמת רוסיה – יאפן... (לחובר, פ' תולדות הספרות העברית החדשה, כרך 2, הוצאת אחיאסף, 1967, עמ' 123).

ברנר מעיד רק על כיעורו של העולם היהודי, הסבל בסיפוריו מעיד על מקור מחצבתו, על מציאות שהיא "פארפאלן", המצויינת בצורה קולעת על – ידי המלה הזרוגנית – דייטש האחרונה של אותה השיחה השבתית בלב ירושלים ... אצל... הביבליוטיקה העברית. וברנר בסיפורו מסביב לנקודה מספר לנו על צד קשה מצדי החיים היהודים שהוא תחום העבודה שיומר:

((ימח העבודה נמשכו – ימים קשים, משעממים ומלאים יראה ופחד מפני חדלון הקושי והשעמים. אם קשים, קשים מנשוא, היו הימים שיש בהם עבודה, אם כבוד הוא השעמום לעסוק חצאי מעת – לעת רצופים בעבודה מוכרחת אחת, הנה רבה הקנאה מסביב וגם בקושי ובשעמום הזה...)) (יוסף חיים ברנר, מסביב לנקודה. פרויקט בן יהודה)

הרקע לסיפוריו של ברנר הוא אותנטי ולקוח מחוויותיו הוא עצמו... הוא תיאר את חיי היהודים בהקשה של היהודים העובדים בלונדון ואת מצבה של הקהילה היהודית בירושלים שחיה מ"צד דמויותיו של ברנר היו דמויות סובלות שחיפשו את זהותן. הוא היה מודאג לגבי התנאים הסוציאליים ותיאר את המציאות אלא, תיאר אותה בכללן אפרוריותה ונוקשותה, הזדהותו הייתה עם עצם המפעל הציוני. יציאתו של אברמזון אל העיר א"ל עולם אינה מתפרשת פירוש גמור על ידי המספר, שלא כשאר כל הנפשות שבסיפור,

אין אנו שומעים מפיו כל חפץ ברור לעצמו ב"מחוז-חפצו" – בעיר הגדולה, כשלמה פרנקל תלמידו, דומה גם הוא נמלט מן "העולם הישן" אל "החיים המחודשים". אולם משהוא מתקרב לאותם "חיים מחודשים" הוא מוצאם נטולי ממשות, חסרי כל משמעות ריאלית. אתיאור החיטים הריקני והפסיכולוגיזציה הנבונה של האינטליגנציה היהודית מעביר לפעמים את הרצאתו הלשונית של ברנר לידי טונאליות סאטירית, כגון בפרקים "ג ו"ד", המוקדשים לציונות ולסוציאליזם ולספרות העברית שביער א"ץ אולם אין ההטעמה הסאטירית מוסיפה כלום לברור דרכו של אברמזון גופו ומגמה התכליתית. (רבינוביץ, ישעיה, הסיפורת העברית מחפשת גיבור, מסדה, אגודת הסופרים בישראל, 1967, עמ' 70).

(העיר א' מחוז – חפצו של אברמזון, שם נבנה הרכב, הייתה אחת הערים, רובן יהודיות, ורוב הנוסעים ברכבת זו היו מישראל). גם הפעם הייתה משפחה נוצרית אחת, אברמסון היה מסוגל לראות את התעוררותה של האם של המשפחה המכובדת, אין בכל פעם, על ידי דחיפת מרפקה, עודדה את בתה הצהובה להקשיב למבטא של יהודה-שרבוט, אך לגודל האושר עיניה היו דקות ספורות לאחר מכן, תלויות פתאום על ההוקוקארדה של כובע האשה, יושבות דוממות, תיר, ושינה היו חוטפים גם אותה) (יוסף חיים ברנר, מסביב לנקודה. פרויקט בן יהודה)

אנחנו אומרים שברנר מספר לנו במבואה זאת על נסיעתו של אברמזון ברכבת, שכן הוא משרשר המציאות הממשי של היהודים בעת העלייה שלם... אך לא זה בלבד. ברנר נותן לנו צלום על הריכולים שיוצאים מטעם הקהילה היהודית כלפי שאר הנוסעים שהם לא היהודים.. הוא מציין בסיפור ל "משפחה נוצרית" נוסעת עם היהודים, ואיך שהיא מתמודדת עם המעמדים הקשים הקטסטרופות והגורל הנעלים ביחד עם אברמזון ושאר היהודים הנמצאים ברכבת. יותר מדי ברנר גילה כמה מסימני המשפחה הנוצרית **(אם המשפחה הנכבדה, בתה הצהובה ורגישותן הפנימיים)** גם הנושא המרכזי שביצירותיו של ברנר הוא מפגש בין עולם מכוער וזר, לעתים אף עוין, לבין דמות האנטי גיבור הנידונה למצוקה חברתית וקיומית, למחלות ולנדודים, בין שהם נכפים עליה מבחוץ ובין שהם תולדה של דחפים פנימיים (רבינוביץ, שם, עמ' 76)

((בשעה השביעית בערב עמדה הרכבת לפני בית-הנתיבות החדש של עיר-הפלך א. אברמזון נחפז אל העגלה, הוציא מתחת הספסל את אמתחתו, שבתוכה נמצאו שלוש כותנות וכמה ספרים – ויצא – לאן?.. – שאל פתאום את עצמו, כשהפסיק את הילוכו באמצע הדרך ועמד – לבית מנשה קצמאן?.. לראות אותה?.. מה טוב... האח... פתאום... חוה... אבל אם אסור אל הבית הזה, הרי יקשה עלי אחר-כך לעזבו, ואני זקוק למעון מיוחד... לעבוד, "למעט ב'עולם' ולהרבות בשמחה", חוה-חח... אמנם, ללכת גם אל אוריאל דוידובסקי לא טוב... הכנסת אורחים קשה עליו... אוריאל... האומנם, לינת לילה אחד... מחר אמצא לי "משכן" ושכנתי בתוכו. אין דבר. אל דוידובסקי!)) (יוסף חיים ברנר, מסביב לנקודה. פרויקט בן

יהודה).

אחרי – כן מתאר לנו את החיים היום – יומית ליהודים בעיירה. הוא מביע לנו על חשיבות יום שבת אצל היהודיים, גם כן מתאר את פרטי פרטים עבודתם של היהודיים בעיירה היהודית (**אוכלם**, **תפילתם**, **יציאותם**, **בתיים**... **ועוד**) אלו רק היהודים גם הנוצרים המתקיימים בעיירה .. גם מתאר את מזג האוויר ויופי העיירה באנשים הפשוטים וכל שטחי החיים שם למשל :

((אברמזון רצה לעשות נחת-רוח לאשה העצובה והלך אחריה לראות את המעון. החדר היה לא-קטן בארכו, אך צר ומשונה, ורק חלון אחד לא-רחב היה לו. הכותל מימין לכניסה היה מסויד כחול-כהה ומעוטר קורי עכביש בראשו, ומשמאל – קיר עשוי קרשים, מחיצה בין חדר זה לחדר-האוכל, מעוקם קצת ומחופה נייר ירוק ומנוקד. בעלת-הבית, שליוותה את המיועד להיות דיורה, הרימה אל מול פני הכתלים את מנורת הזכוכית שבידה – וינועו הצללים של התמונות המטושטשות התלויות שם בלי סדרים, וייראו ראשי הרבנים והגאונים הגדולים עם פיאותיהם ואפולטי הגנרלים ואנשי המלחמה, עם פתילי זהבם)) (יוסף חיים ברנר, מסביב לנקודה. פרויקט בן יהודה).

כנראה מעורר אותנו המספר להציג מקרים דתיים כדי ללמד אותם הנוער היהודי . הממד הדתי של הסופר בילדותו משפיע בוודאי על יצירותיו, גם המספר חוזר ומדגיש את הקשר הישיר בין הנאמנות הדתית לבין משפחתו.

ברנר נולד מן הצער, והצער הוא המפתח אליו, צערו האישי המסותר והגלוי נתמזג בקרבו עם צער – הכלל היהודי, צער היחיד שלו היה צערו של אדם כבד דמים וחריף חושים שרוחניותו ביקשה לה שליטה על גופניותו ושהאינטלקט החודר והנסער שלו נאבק בלי הרף עם כובד חושניותו החנוקה, המפולמת ובהתמודדות בלתי פוסקת זו הייתה אמנם ידה של הרוח על העליונה ... כך ברנר מתחיל לספר על צד מילדותו של אברמזון כמו שבקטע :

((הנער אברמזון הרבה לצעוק ולהתריע יותר מכולם. תקופה חשובה ובלתי-נשכחה לעולם הייתה העת ההיא בחייו. ברטט-עלומים קדוש נשא בעת ההיא את עיניו אל החדשות, שהחלו להיגלות אז במשכנות-יעקב. בחדרי לבו ובמסתרי נפשו כבר ידע את רוח הדבר הגדול והעז, אשר החל לפעמו. לא לחינם ידע מקריאת ילדותו אותו הקפיטל על דבר ההתגלות הראשונה של שמואל הנביא. יהוה קורא לנער... הוא ידע את תקוות נפשו העדינה והנעימה לאין-סוף וגם מתי מספר ממכריו "הגידו לו ולא כיחדו", כי הוא "יהיה לסופר בישראל". לסופר עברי, לסופר בישראל – יש אושר אחר בעולם? היש נעלה ונשגב מכגון זה?!)) (יוסף חיים ברנר, מסביב לנקודה. פרויקט בן יהודה)

אחר – כך הסופר משקיף לנו צד מבריאותו וגופו של אברמזון .. כך נדמה הוא חולה במחלה תמידי (**כאב – ראשו התמידי**) גם כך מתאר את איברי גופו (**כף**

ידו עיניו ועוד) להכיר לקורא באימפרסיה כולל כלפי גיבור הסיפור וזאת מדרכי האפיון החשובה בכתיבת סיפור משקף את חיי החברה, נוסף לכך הכאב החריף, המשמש לו אברמזון מקלט מן המציאות המכוערת הזאת, שאין בו בלבו כלפיה אלא תחושת הטומאה והבחילה והבוז, בא לידי מבע אינטנסיבי מאד בשורות האלה: **((שם שכרוהו בכסף מלא, שכרו בחור עני ונעזב, היטב היטיבו עמו ויתנו לו מאכל ומשתה מדי יום ביומו וממון-דמים מדי חודש בחדשו. וכל כך למה? – בשביל שילמדו פרי- בטנם למצוא חן ושכל טוב בעיני אלוהי- השמים ובריות הארץ. ומה עשה הוא? מה עשה הוא, כפוי-הטובה? הוא גילה לשומעי לקחו, לאלה הקטנים שניתנו על ידו להורותם דרך התורה והמצווה וההשכלה, דברים אחרים לגמרי מזה, דברים צדדיים, מיותרים ושלא ניתנו להיגלות...)).**

הסיפור הזה נחשב מסיפורי ברנר היפים, והוא סיפור ריאליסטי. המספר פותח את סיפורו במחלה של אברמזון כך נדמה הוא חולה במחלה תמידי. גם הקונפליקט הפסיכולוגי ברור בסיפור זה, כי הדחפים הנפשיים הם המניעים את הדמות הראשית שהיא אברמזון.

המסקנות:

- 1- אנו מוצאים בסיפור הריאליזם מסר (פונקציה) כי הספרות כולל מסר חברתי, הואיל ומציג הסופר עניינים רבים, יכול הקורא להשיג את מוסר השכל הימנע ובמיוחד בסיפורים של (ברנר, ושלוש עליכם).
- 2- סופרי הריאליזם מנסים דרך הסיפורים שלמדנו שיבלטו תמונות מחיי היהודים בחגיגהם וטכסיהם הדתיים ובחיייהם בכלל לשקף את האהדה והאהבה בינם לבין עצמם ההדדיות כמו בסיפור (מסביב לנקודה) של ברנר. וסיפור (דרשה של בר מצוה) של שלום עליכם.
- 3- הסופרים (ברנר ושלוש עליכם) נוטים לכתוב סיפורים ריאליזם בגלל סיפורים מסוג זה מטביעים את חותמם על הקוראים.
- 4- בליטת הכיוון הריאליסטית בספרות העברית אחרי הידלדלות זרם הרומנטיקה, במיוחד אצל כמה מספרים שהולכים ומשתמשים במגמה זו במתיחת ביקורת למציאותם היהודים בתוך יישוביהם.
- 5 - המספר ברנר סופר צבר שהריאליזם כבש את רוב סיפוריו באמצעות בדיקות פרטי פרטים של מציאות חייו וחיי בני עמו בישות הציונית.
- 6- ברנר הוא אחד הסופרים הפופולאריים אשר העלה המציאות של היהודים בעיירה, גם כן הוא שרטט את המציאות הפסימית, וחיי יום של היהודים.
- 7- אפשר לומר ששלום עליכם הוא סופר ריאליסטי, מפני שסגנונו שופך את האור על המציאות בהרחקתו מהרומנטיקה, ההומור, הסימבולית, גם כן הוא הושפע בריאליזם הציוני וזה ברור בסיפורו ירק לשבועות.
- 8- המספר שלום עליכם תפש מקום נשגב בין המספרים הריאליסטיים בישות הציונית. בגלל יצירותיו הסיפוריות שהגיש אותן לקוראיו.
- 9- שלום עליכם וברנר ציירו בסיפוריהם את החיים של החברה היהודית

היומיומית בפרטי פרטים. ציורים אלה הם משקיפים את החיים הבדויים בתוך הכפר והיער גם יחד. גם הם ציירים את הסביבה ואף האדם בתוך החברה שחי בה על ידי סיפוריהם.

10- הסופרים העבריים משתמשים בטקסטים ריאליסטיים לשכנע את ההמונים ברעיונות שהם רוצים להפיץ אותם .

המקורות :

- 1- (אבן יוסף נציני הריאליסם בספרות העברית. כרך 1, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים, 1972, עמ' 13).
- 2- (אבן שושן, אברהם, המלון העברי המרכז, קרית ספרים, ירושלים 1972 עמ' 673).
- 3- (האנציקלופדיה העברית, כללית, יהודית וארץ ישראלית כ' שני עמ' ות" א, 1974).
- 4- (וורסס, שמואל. על מצב המחקר (על מחקר ספרות ההשכלה בימינו 1985. עמ' 33).
- 5- (יוסף חיים ברנר, מסביב לנקודה. פרויקט בן יהודה).
- 6- (לחובר, פ' תולדות הספרות העברית החדשה, כרך 2, הוצאת אחיאסף, 1967, עמ' 123).
- 7- מלון הספרות החדשה העברית והכללית. תל - אביב, 1978, עמ' 1076).
- 8- (מנצור, מנחם, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, כרך ראשון, כתב ניוורג, 1971, עמ' 131).
- 9- (מנצורה, מנחם, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים כרך ראשון, הוצאת 11"כתב", ניו - יורק, 1971, עמ' 208).
- 10 - (קורצווייל, ברנר, בין חזון לבין האבסורדי, שוקן, ירושלים ותל - אביב, 1973, עמ' 277).
- 11 - (קורצווייל, ברוך. ספרותינו החדשה המשיך או מהפיכה, הוצאת שוקן, תל אביב, 1971, עמ' 24-29).
- 12 - (רבינוביץ, ישעיה, הסיפור העברית מחפשת גיבור, מסדה, אגודת הסופרים בישראל, 1967, עמ' 70).
- 13- (שאנן, אברהם, מלון הספרות החדשה העברית והכללית, הוצאת "יבנה", תל אביב, 1978, עמ' 834 - 835).
- 14- (שאנן, אברהם, מלון הספרות החדשה העברית והכללית, יבנה תל - אביב, 1978, עמ' 1076).
- 15- (פ. לחובר. תולדות הספרות העברית החדשה. כרך 3, תל אביב, הוצאת דביר, 1965, עמ' 32).

המקורות הערביים :

- 1- (النساج، حامد. القصة القصيرة. القاهرة، دار المعارف، 1977، ص 6)
- 2- (دواره، فؤاد. في القصة القصيرة. القاهرة، مركز كتب الشرق الأوسط، 1966، ص 9)

- 3- (سهير ،محمود ،زكي نجيب .الموسوعة العربية الميسرة. القاهرة، دار العلم ،١٩٦٥، ص١٩٤).
- 4- (عوف ،عبد الرحمن علي. تاريخ الادب العبري. القاهرة، ١٩٨٥.ص٢٠٠)
- 5- (كرانت ،ويمن ،موسوعة المصطلح النقدي ،الواقعية، العراق ،١٩٨٠،ص١٢).
- 6- (نصار حسني ،صور دراسات في ادب القصة ،مكتبة انجلو المصرية ،مصر ،١٩٧٧،ص١٢٨)
- 7- (جاستون، باشلار .جماليات المكان .ترجمة غالب هلوسة ،دار الجاحظ للنشر ،وزارة الثقافة والاعلام ،بغداد ،ط١ ،١٩٨٠، ص٤٥)

סיכום :

הריאליזם הוא זרם באמנות ובספרות המנסה לתאר את החיים כפי שהם. האסכולה הזאת הופיעה בספרות העברית החדשה כתוצאה להשפעתה של הספרות העברית בספרות העולמית האחרית, המחקר הזה הוא ניסיון לשפוך אור על נושא מרכזי וחשוב, בחייהם של היהודים.

מחקרי הקרוי "הכיוון הריאליסטי בסיפור העברי הקצר (דוגמאות נבחרות)" כולל (2) סיפורים מסיפורי הריאליזם ל(2) מספרים. עומד בראשם גדולי המספרי הספרות העברית החדשה כגון: ברנר, ושלום עליכם, הסופרים היה להם נטייה ניגוד, וסביבה שונה והריבוי של נטיות, שבא לידי המגמה הריאליסטית של כל אחד מהם - דגמי פונקציה בכתיבת הריאליזם בספרות העברית החדשה.

המחקר הזה כולל הקדמה, והגדרה של הריאליזם בספרות העולמית ובספרות העברית באופן מקוצר, אחרי כן תמצית על חיי המספרים, עקב -זה היה כמה דוגמאות של הסיפורים שנבחרו. ובסופו של המחקר יבואו המסקנות והמקורות.

Abstract

The Realism in Modern Hebrew Literature (Selected models)

By Majid About Rahima

Realism in the field of literature means leaning or looking to describe life in all its aspects with the utmost honesty. It is not a specific method of definition one, some of them know it as a way to describe reality as it is. This school has emerged in Modern Hebrew literature because of the influence of Hebrew literature in other literature. This study is an attempt to highlight a major and important topic in the life of the Jews. The Modern Hebrew proverbs: Youseph Hayiem Brenner, Shlomo Alekhem. These writers were different in their tendencies, their environment varied, and their multiple tendencies - models of realism in Modern Hebrew literature.

This paper presents an introduction to an overview of realism and its relation to other literatures and the most prominent realists in Modern Hebrew literature. This introduction was followed by a description of the life of the book in this research, and then the subject of the research, which included three factual stories. The end of my research comes to my conclusions through my study of these stories.